

TOPIC:

FUNERAL.

INFORMANT:

AMINIASI NAGADO.

(M. 60 YEARS)

PLACE OF ORIGIN:

LAWAI NOKONOKO

Taumatua ni Vosa kei na Tiova vakayin
Institute of Fijian language and Culture
41 Loftus Street, Suva, Fiji

TABANIVONO.

NADROGA.

PLACE OF INTERVIEW:

LAWAI.

DATE:

FEBRUARY 1985.

INVESTIGATOR:

TR.

WILLIE DARI.

Vinaka, keyaka e mate e dua na kena Turaga, mai na neitou vanua raraba o Tabanivono. E na viavia duidui tale toka mai na so tale na veiyavusa. Ni sa rogoci e dua na i tukutuku ni mate, e sa na veivosaki taka, ka na vakadewataki, na kena i tukutuku vakavanua, ki na veivanua veiwekani kei keitou. Keitou na qai tukutuku ki vei ira, e na muria ga na sala vakaveiwekani. Ka sa dui tu talega na kena veigaunisala, e na veivanua, e sa dui veikauyaki kina, na kena i tukutuku. Au vosa tiko magaga oqo, e na vanua vakaTabanivono e tu kina na nodra dui mata ni katuba, tu na kena gaunisala, me

laki tukuni kina na veika me baleta na neitou leqa, se na mate, vei koya na wekai keitou ko e se qai leqa. Ni sa vakatukuni i kea, se ni sa lai vakasavui na i tukutuku ni mate, oti, e ra veivosaki, ka ra sa lako mai, me ra mai raici keitou. Ni ra sa yaco mai, e ra na dui muria tale ga mai, na kena gaunisala ga vakavanua, me vaka e ya kau kina na kena i tukutuku. Sa dui tu talega na vale, se mata ni katuba, me ra na yaco kina, e na vakarautaki kina na i vakarau vakavanua. Ni ra sa yaco mai, ko e kauta ma i tukutuku, e na suka lesu tale mai vakatotolo me mai vakaraitaka. E kena i balebale o ya, ni sa na mai tiko i ke, e na mai waraki ira, e sa na vakarautaka tiko e dua na kena yaqona, ni ra na yaco mai, e na cakava na kedra matakawawa. Ni sa oti o ya, e sa na qai kau ki vei iratou, na vanua ko e caka tiko mai kina na solevu ni mate. Ni sa lai vakayacori vei ira, na veika e ra kauta mai, ki vai koya e mate, e ra na wawa raki tiko mai, o ira na lewe ni koro o ya, me ra ciqoma, na i soli soli, se na i yau, e kau tiko yani me baleti koya, ke leqa. Ni sa vakacabori yani, ni oti, e tarai, e na dua tale mai na kena Matakawawa, Kevaka e tiko na tabua, e levu na ka e ratou kauta yani, e na rawa ni dua talega na tabua, kei na dua na taga yaqona, me kena matakawawa mai. Oti o ya, e sa na qai waraki tiko o ira na vo ni veikoro, e vakauti vei ira na i tukutuku me ra yaco mai. Me ra yaco mai, e sa na vakamuri tale tiko ga na i vakarau o ya, vei ira e ra muri mai, ki vei ira yadudua. Ni oti o ya, ni sa ra yaco kece mai na vanua e a vakauti kece kina na i tukutuku, o ya na i tukutuku vakavanua. E na sega ni duadui mai na kena, kevaka e lako, kacivaki beka e na raitio, ka sa ra lako mai e so na wekai

keimami, o ira e ra sa lai vakawati tani, o ira na vasu, e ra na vakamuri talega, e na kena gaunisala ga ni veidokadokai, e na nodra rogoca, ka lako mai, ki na oga, me baleta e dua na wekai keimami e leqa. O koya e sa kacivi yani, mai vua na noda Turaga. Ni sa oti na veika kece, e ra na dui kila tu o ira na lewe ni koro, me vakataki ira na cauravou, e ra na wase vakavica, ko e qarava na yaqona, okoya me na qarava na lovo, qarava na ka ni kana, na veika vaka o ya, e sa na wasewasei koto, vei ira me ra rawa ni qarava. Me rawa kina ni vakayacori vakavinaka, na veika kece, e gadrevi, e na gauna ni solevu, ni soqo ni mate. Kaya mada, ni ra lako mai e na mataka, sa qai mai vaka sigalevu ga i ke. Ni oti na vaka siga levu, e sa nanumi me sa na caka na ulu. Na ulu, o ya na i yau, e dau caka, me baleta, se na burua, e caka me baleta na tamata ko e mate. Oti, e ra sa kacivi kece mai o ira na Turaga, na mata vei wekani raraba, e mai soqoni vata e na veitokoni e na gaunisala vakaveiwekani, e na nodra sa mai duavata me ra qarava vata na oga oqo. Sa qai ra kau karisini mai, na veimataqali yau e kau mai, na tabua, na karisini. Kumuni vakadua, sa qai ra digitaki e lewe vica, e lewe rua se lewe tolu. Me ratou sa mai wasea na ka oqo. Na i matai ni tuvatuva, e vakatokai, me matai ni ulu. Na i matai ni wase ni yau o ya, e lako ki vei iratou na vanua e vasu kina o koya e mate.

-- Na matai ni cava?

Na matai ni ulu. E kena i balebale o ya, e na vanua e lako mai kina o tinana, o ya e vagolei kina. E da dau tukuna, na vanua e vasu kina. Io, na i karua ni ulu, na vanua e vasu kina o tamana.

O tamani gone. Na i katolu ni ulu, ko e yacana tiko na Vuniyaka. Ya, e na vanua e vasu kina o tamai tamana. Sa i koya sara ga o ya, na i wasewase tolutolu, e vagolei tiko kina na i wase ni yau o ya. E sa na qai vakatau vei ratou na wasea. Kevaka e levu na i yau, tolusagavulu beka na tabua, se vasagavulu, se limasagavulu, e sa na qai veitarataravi, E na levu tiko na i matai ni ulu, karua ni ulu, vata na i katolu. E na va ga mai o ya na kena i lakolako, me vaka e dua na i kabakaba. Mai cake, me yaco sara mai i ra. Oti o ya, ni sa caka oti, e ra qai dau nanumi tale o ira na kena Turaga e ra lako mai e na gaunisala vakaveiwekani, e ra nanumi me ra vaka i votavota talega, e na so na ka, e na gaunisala ga ni veidokadokai, kei na veirokorokovi, e na nodra biuta tu yani na nodra cakacaka, se na nodra i tavi, ka ra lako mai e na gaunisala ni veiwekani. Qai dau tukuni, me ra dau nanumi talega. Yadua na kamunaga, vata kei na kena i yau, na ibe, se na karisini. Ia, o ratou na i tuvatuva au sa cavuta oti, o ya e wasei kina na tabua, na karisini, na ibe. Ni oti, nanodra o ira oqo, e ra nanumi talega e so, e ra tuvani tale tikoga na nona na i Talatala. E na tuvani tale tiko ga na nona. E na qai kacivaki talega, baleti koya e cakava na i otioti ni cegu. Na otioti ni lotu, ni sa raici na ka oqo ni sa dodonu, e sa qai kacivi mai o koya na weka ni tamata e mate, ko e voleka sara. Ke mate e dua na tama ni gone, e na kacivi mai na luvena cauravou, e na qai mai vakaraitaki vua, qo na ka keitou sa tuvana rawa, na ka, na ka, na i matai ni wasewase ni ulu, e na tiko kina na ka oqo. Na i matai, na i cegu, o ya na kena e ka levu duadua. Na kena i karua, na nona i kali.

-- Na kali?

Kali, sa na nona i lokoloko. E sa qai tiko na ulu, o rau oqo, e rau na vesu ruarua tiko ga, na i cegu kei na kali. Qai tiko na i karua ni ulu, e na sega kina na ka levu. Ko ga na naba dua, e na wasei kina na i yau. Ni sa oti o ya, e sa qai kacivi mai o koya na wekana voleka duadua, e sa na mai vakaraitaki vua, oqo na veika, keitou sa tuvana rawa, e na qai vakaraitaki vua na kena vei tarataravi. Oqo na i matai ni ulu, na i karua, na i katolu, na ka na ka, me lai yacova sara na kena i otio. Ni sa raicani sa duavata kina, sa o koya. Ke dua na nona vakalelewa, o na ka oqori e sa rui lailai, au kerea me dua tale. E na kerekere tiko mai e na matabose, ko e cakava tiko mai na ka oqo. Mai vei iratou na cakava tiko mai na cakacaka, me baleta na ka oqo, se na ulu. Ni sa donu vua, o io, sa vinaka vakalevu. Ni sa oti ga o ya, e sa na tukuni sara me sa vakarau na kakana, na mggiti ni solevu. Ke mani vavi na bulumakau, vavi talega na kakana,

-- Qo e siga vata tikoga ni veibulu?

Io, siga vata tiko ga ni veibulu. Vavi na bulumakau, vavi na kena kakana. Oti, dua na kena waitui, oti e sa na qai mai vakaraitaki. Io, ni sa vakarautaki tu na ka, e sa qai dua tale na kena tabua, me soli, me lai taura o koya e tautauri. Ke mani levu na i sulu se yaya, dua na i sulu levu se masi, e na vaka i sulu kina okoya me tubetube. Ni sa rawa kece tu na ka oqo, e sa na qai lai kacivi mai na kovana. O ira me ra mai viqoma na i yau me baleta na ka oqo. Sa qai lako na kena i tukutuku, sa ra na lako mai, e ra na vakadaberi mai e na yasana ka dua, qai lala tiko yani e na yasana

ka dua. E na qai kau na i yau oqo, e ra sa na qai lai yatuni, oti na kakana, na kena i coi, kei na dua na tabua, ni na lai tubetube o ka oqo, e sa na lai solia yani, oqo na kemudou kakana, na komu dou i yau, e na vuku ni nomudou vasu. Me sa qai vakacabori na i yau, na i yau kecega oqo, vei ratou na vanua o vasu kina. Se o iratou na vanua e ratou veikila. Ni sa oti o ya, e sa na qai tarai sara sa oti, ni sa tarai oti, e ratou sa na qai cakava mai na kena Matarawa. E na dua beka mai na tabua, vata kei na dua na yaqona.

-- Qo, vei iratou na vasu?

Vei iratou na nona veikila. Na vanua e vasu kina, o ratou oqo, e ratou na qarava, Ni sa oti o ya, e na qai lako tale beka mai e dua na yaqona. Ia, e ratou sa na raica vinaka o ratou mai yasana ka dua, e na kena digitaki vakavinaka na tabua, me ratou kana vaka vinaka kina. Na veika kece sara e tukuni vei iratou, e na qai vaka tau vei iratou, e sega ni lavaki. E na vakatau e na ka e ratou raica, ka nanuma ni vinaka. E na qai caka na nodratou ka ni vakavinavinaka. Oti, e na qai caka tale e dua na yaqona, me sa mai wasei kina na kakana. Sa o koya saraga o ya, ni sa oti ga o ya, taki na yaqona, ra gunu. Oti ga o ya, sa qai caka na kedra i vaka tale. Oti, o ira na vo ni tamata o ya, e na qai caka tale na kedra vo ni kakana. Kevaka e ra kauta mai e so na i yau o ira na lako mai, mai vei ira nanona veikila, e ra na kauta mai, ra mai tiko vata, kei na iyau, e sa kumuni rawa, me baleti ira talega e ra kacivi. E na dua talega na i wase ni kakana, me baleti ira, kei na i yau e ra kania. E vakatokai tiko na kakana o ya, me Magiti ni

Tuva Ulu.

-- Oi, me MAGITI NI TUVA ULU?

Ya, na magiti ni veiwekani, me kedra o ira e ra mataqali, se ra yavusa vakaveiwekani, ka ra kacivi, me ra mai veitokoni vata taka, ka veivuke taka na cakacaka oqo. Ni sa oti o ya, e sa qai caka tale e dua na tanoa, na i Bili ni Mua, caka tale. Ni sa oti, e ra sa qai tiko o ira na i taukei ni mate. Ko ira o ya, ka ra kovana tiko. O ira o ya, e ra mai taura na i yau. E sega ni o koya e taukena na mate. O ira e ra mai qarava, o ira o ya, e ra vakatokai tiko me ra Kovana. E ra na tiko i kea, me lima na siga.

-- E yasañ tamai koya e mate, se na yasana vei tinana o ratou na kovana oqo?

Oi, e tinai koya e mate.

-- E kovana?

Io. O ratou o ya, e ratou okati me ratou kovana, kei na nodra Tuirara. Ni sa oti e lima na bogi, e na qai caka tale e dua na kena kakana, dua tale na kena i yau, O ratou oqo, me ratou na laki tuvana na kena vatu. Na ka e baleta na i bulubulu.

-- O ratou o cei?

O ratou na kovana. Kevaka e levu na nodratou i lavo, e ratou na vakarava na simede me kena ka, navatu.

-- Ni oti o ya?

E so e dau bogi lima ga, e sa dau vakatalai. So e bogi tini, e sa dau vakatalai. E ra sa qai dau tatañ, ra sa qai dau lako. Ni sa oti o ya, e sa qai vo tale e rua na kena i wasewase, na bogi

limasagavulu, e ra sa qai lako tale mai, mai caka tale na kena kakana, kei na kena i yau, me vaka kina na bogi dua na drau. Ni sa oti o ya, me kena i otioti, e dua na manumanu e yacana drakata.

-- Drakuwata?

Drakwata. Ke tiko e dua na bulumakau, se ke tiko e dua na vuaka, e na vakayacani kina. Ya, e sa na qai caka vei ira. E na gauna oqo, e sa tu e so na gaunisala lalai. Na gaunisala ga, va gauna ni kua, ya na gaunisala e liu, e dau caka tiko mai vakamalua. Na gauna ni kua, na gauna e sa caka mai kina na veibulu, tekivu ga mai e na ulu, kovana, oti lai tuva vatu, bogi lima, bogi tini, lima sagavulu, dua na drau, drakwata, sa oti. Sa tu na kena gaunisala lekaleka e sa tu e na gauna oqo, na kena gaunisala balavu, ko au tukuna tiko o au. Ya, e na caka tiko na kena i yau, kei na kena magiti. Ko sa caka tiko e na gauna oqo, e na kena gaunisala lekaleka, e sa vaka e veitenetenei mai na veika kece oqo, e sega, dua ga na siga e caka vata kece yani kina na ka oqo. Oti ga oti.

-- Me vaka na nomuni tukuna toka na kena kau e dua na i tukutuku, ke dua na turaga e mate i ke. E na kauta ga o ira na mata ga? Io.

-- O ira e ra veimataki e na vuvale vata ga. Na kena kau na i tukutuku oqo, e tabei saraga na kena kamunaga se e na caka ga vakavuvale? E sega, e na lako ga e dua.

-- Dua ga?

Io. Me vaka beka i ke, e dui tu na gaunisala, me da dui veitaratara kina. Me vaka i ke, ke kawa mai Naduri, na kena gaunisala ni veitaratara, vei keitou kei Naduri, e yacana na niu.

-- Na niu?

Io, na niu. O ratou na kauta mai o ya, e ratou na lako mai vei keitou. Keitou, na qai kauta ki vua na Turaga. Me vaka kina na koro mai Qereqere, o koya na koro nei koya na qase o ya, o ya mai vei ratou mai Qereqere, e nodratou gaunisala kei ratou mai Korovau. Ni sa kau yani na i tukutuku i ke, e sega, ko na ka e vakaliuci kina o ya, o ratou saraga o ya, me ratou totolo mai i ke. E kena i balebale o ya, me ratou mai veitokoni, e na soli talega vei ratou na lewa me ratou cicivaka na ka oqo. Keitou na tiko ga, baleta ni keitou na qarava kece na ka e sau, me rawa ni vakacoko naki vakavinaka kina, na veika kece. E rawa ni ratou tu ga o ratou o ya, me ratou vakatulewa, na ka oqo, na ka oqo. Keitou sa na taurat yani na ka e tiko i sau. Na kakana, na vakasaqa, na ka kece vaka o ya, e na rawa ni qara kece kina vakadua.

-- Me tautauvata kei na ka ni veiqaravi ga?

Io.

-- Ke mate e dua na Turaga, se mate e dua na tau vanua, e na via tautau vata na kena i lakolako?

Io, e sega ni dua na kena duidui. Au raica tiko e na gauna oqo, e sega tiko ni dua na kena duidui.

-- Na cicivaki ni soqo ni mate, e na vakabibi taki ga vei ratou na yavusa vasu?

Io, o ratou ga e ratou veidonui kaya, o ratou oqo, e ratou sa na lai bose mai. Kena i balebale o ya, e ratou sa na lai wawa mai, me ratou mai ciqociqo.

-- Ni mate e dua na Turaga, e sa tu ga o koya me tara na yagona, e tu

ga o ira na kelia na i bulubulu, se e qai lesi ga e na gauna e sa caka kina e dua na mate?

Io, oqori e vaka mai Bau mai veisoti. E ke, e sa dua tu ga na kena i vakarau. Mai na i wasewase vaka ka. Mai Nadroga, e voleka ni tautauvata tu ga. E sa qai tu ga, o ira na voleka mai, me ra qarava na i tavi o ya. I Tabanivono, e sega, e duavata tu ga. Ni sa lai oti i Tabanivono, e sa na lai vakayacori talega. e na vaka kina, e na gaunisala ga ni veidokadokai ni veirokorokovi, e na sega ni vakawaletaki. E keitou na vakamuraia ga na gaunisala keitoukila, e rawa ni mamada, ka rawarawa.

-- Ia, me vaka mai Bau Ratu, ni ra dau gole mai na Turaga me ra mai sikovi koya e mate tu. E ra na kau nodra i kaukau mai, me vaka na karisini, me vaka o talanoataka toka oqo, e yacadra toka vei ira na reguregu. Vei kemuni talega, e na yacanatoka vei kemuni na regu regu, se e na duatani tale beka?

Io, e yacana raraba ga e taurivaki tu na reguregu. O ya, na i yau e kau mai, me mai reguci kina, se laki raici kina, se na noda vuke vuke vakaveiwekani ki vua, e sota kaya na leqa. E na koro oqo, e kau tiko mai ki vei koya na mate, e na vuku ni koro, se na i toka toka, se mataqali, e yaco tiko kina na leqa. E vakabibi tikoga, e na ulumatua ni vakasama vei koya e sota kaya na leqa. Me vaka gona au sa tukuna oti i liu o ya, e ke, e dua toka ga na i tokatoka.

-- Me vaka na gauna ni kua, ni sa mate ga e dua na Turaga, e sa dua na kena kisi ni mate, Ia, e cava na nomuni rogoca, me baleta e dua na tamata e mate, e na davo toka ga, se e na vakaravici toka e na dua na yasa ni duru. Se e vakacava tu na kena i cakacaka, se na kena

taratara vei kemudou na Turaga i ke?

Oi, ni sa mate e dua na Turaga, i ke, e na kau e dua na kena i tukutuku, ni oti, ni sebera na ka oqo, e rawa ni davo tu me rua na siga, me qai bulu e na siga ka dua. Ia, me vaka na wai liliwa e ga tu e na gauna oqo, o ya e sa vaka e dade kina, me solia na gauna, vei keda, me da rawa ni vakatulewakina, e na kena cicivaka na ka oqo.

-- Ia, na gauna e liu?

E na gauna e liu e sega. Kevaka e dua na turaga bibi, sega, e na davo tiko madaga. Me waraki tiko me ra lako kece mai o ira na yavusa, qai lai bulu. Na i vakarau makawa.

-- Sa vakarau makawa saraga. E vakacava, e dua na ka e ra dau vaka yagataka, se me ra dau taurivaka, sega ni vakabeka taki, nni sa na lako tu na wai ni yagone?

Koya sara ga. E so, e sa bona, e se davo tikoga.

-- E vakacava o ira na noda qase e na gauna e liu, au tukuna toka vei iko na ka au a raica mai Macuata, o ira na qase mai Macuata, ni ra mate vakaoqo, e ra sega ni dau kau me ra lai bulu, e ra dau kau me ra lai biu e na qara mai na loma ni veikani. E vakacava o ira na Turaga ni Nadroga, e ra lai biu talega e na qara e na gauna e liu, se e ra bulu talega?

Ra bulu. E dua ga na vanua, keitou veiwekani tiko, mai kea, e ra dau kau ga ra lai biu e na qara.

-- O ratou mai vei?

O ratou mai Tuvu. Kevaka o lako i Tuvu, e na rawa ni lai vakarai

taki vei iko na ka o ya. O ira o ya, e ra lai bulu e na qara. Ni sa yaco na leqa e na koro o ya, e sa na qai lako e dua na kena Bete, lako lai curuma na qara o ya. Me lai raica o koya, na vanua me na lai davo kina. Ni lako o ya, e na sega ni waqa na cina, ni sa raica o koya, o ira na davo tu i liu. Davo i ke, i ke, na sui e sa ra tu. Ko ya gona na vanua ogo o Tuvu. Mai Macuata oqori, au sega tale mada ni kila se i vei tale na vanua.

-- I Ratu, e dua talega na ka au raica mai Tailevu, ni cakavaka ogo na veibulu, e ra na gole mai, me mai caka na magiti, e vakatokai toka na burua?

Ko sara ga o ya na burua, ko sara ga na ka au tukuna tiko na magiti ni burua. Na burua saraga o ya, na magiti o ya, e na viavia duidui toka mai Natuicake. O Natuicake, na nona magiti ni Burua, e kau ga mai na dalo, i ke e se sega. I ke, e lako vata o ya, nakakana o ya e kakana ni burua. Na i yau, na kakana, na yaqona.

-- Ia, e sa na vakawasewase, me vaka o ni tukuna toka, na i matai ni ulu, na i karua ni ulu, e ra sa na vakacabori madaga vakadua. Oti o ratou na wasewase, o ratou na haba dua ni ka ogo, e dau qai nodra tou i tavi, me ratou qai votai iratou, e na i wasewase ni kakana, ko e sa cavuti kina o ira e liu. Na burua ogo, e sa caka me kakana, na dalo ga na bulumakau. Se na i coi cava. E wasewasei ga, sa mai oti sara. I ke, e vakai yau.

-- E vakaiyau saraga?

Io. Vei ratou madaga na Turaga mai Natuicake, e dau caka ga na kakana e lai oti, e ra qai taqea tiko yani o ira na i taukei ni mate, na

vo ni yau. Au sa raica, keitou sa cakava vaka rua na ka oqo.

-- Ratu, me vaka o tukuna toka vei au, na i matai ni ulu e vaka e ka levu toka, e ka bibi. Me vaka na vanua e vasu kina o koya e mate. E dua beka na nomuni vakamacala, se na cava e ruá vakabibi taki kina na i matai ni ulu?

Ia, nakena i vakarau ga vaka Nadroga o ya. Baleta na vanua e vasu kina o koya e mate, na vanua saraga o ya, e sa dau kainaki vei ira na qase e na gauna e liu, oqori na kequ, na mequ. Ke dua na nomu vasu, o na tukuna va o ya, oqori na kequ, na mequ. E kena i bale bale, na nona i yau, na nona kamunaga, nakena kakana, e na caka me baleta na nona vasu, e sa lai lako e na dua na vanua. Baleta na kena i cavacava ga mai o ya, na mate. O koya e sa lai, e na yaco na gauna e na lai yacovi iko mai, na kemu kakana, na memu yaqona, na noqu i yau, e ra na cakava mai o ira o ya. Ya, na ka au kila madaga, e na i vakarau vaka Nadroga madaga. Au kila, ni so talega e ra vakayacora tiko, O koya o ya, e sa vakaliuci tiko ga kina o koya e naba dua, naba rua, qai lai naba tolu yani. E na dua tale na yasana, o ka oqo, ke a sega na marama e a mai vakawati taki koya, E na kau mai e na dua na yavusa, se dua na mataqali tani. Ni sa lako na marama o ya, e sa lai vakatubu kawa i kea. E sa lai caka caka tale o ka oqo, e sa lai vakatubura tale e dua na yavu ni vanua o ya. Ko ya, e bibi tiko kina.

-- Oi, ni wili tiko vakauluna?

Io.

-- Me vaka ni o tukuna toka oqori, na i matai ni ulu, me vaka na nona i cegueegu, na kena i karua na nona kali, na kena i katulu, e cava

na kena i balebale beka o ya?

Na cegu kei na kali, e rau vesuki vata o rau oqo, na cegu kei na kali.

-- E rau kamunaga o ya?

Io, e rau kamunaga. E kamunaga lelevu o ya, e digitaki kina e rua na kamunaga lelevu. E qai vesu vata na kena vo, dua beka na vulo se rua na vulo, e vakatau ki na levu ni kamunaga. E sa na qai caka, oti e sa na qai tauri tale. Kevaka e sa ruasagavulu na i matai, e na tovolei me tinikalima na kena i kanua, tini na i ka tolu. E va tiko o ya.

-- E kena i wase saraga o ya?

E kena i wase.

-- Na kena vo, e sa qai soli ki vei ira na weka?

Io, na kena vo o ya, ni sa caka oti o ya, na kena vo, me qai maroroi tiko e na yasa ni veiwekani ga e lako mai e na veitokoni, e sa na qai vakatau na kena magiti, na nodra i yau, kei na kamunaga.

-- E duatani ga na nei Na i Talatala?

Io, e duatani ga. Na wase talega o ya, e na qai cavuti talega kina o Nai Talatala. E sa na wasei talega, e na i wase ni magiti, e ra vaka i votavota kina.

-- E dua na ka e da raica tiko oqo, na caka na mate mai Bau, e caka e so na vakatatabu, me vaka e ra lai vuluvulu sara o ira na tara na yago ni Turaga, ko me lai tabu kina na matasawa. E vakaivei, e tiko tale ga e so na i valavala, vei kemudou na Turaga ni Lawai?

E sega, e sega ni va kina.

-- E sega dina, e sega ni dua na vakatatabu se ka va o ya?

E sega ni dua na vakatatabu va o ya. E vakavo beka ga, baleta i ke, e sega na neimami cakau me vaka o ira o ya. Na nodra i qoliqoli, e sa tu ga na nodra qoliqoli e na vanua oqo. E veimama donu ga mai e na veimama ni uciwai. Na vanua e tiko yani i tai, e nona yani, i kea, o keitou mai yasana oqo.

SA OTI.